

LBRIS

We know
books

Carmen-Gabriela Pamfil

ALEXANDRU PHILIPPIDE

alții sau se ignoră reciproc, și ceea ce afirmă unul este tăgăduit sau ignorat de ceilalți, așa că, după o muncă de decenii, se ajunge nu la o sinteză, ci la poziții diverse, care par susținătorilor lor ireconciliabile. Este evident că, dacă unele din aceste teorii nu sînt complet eronate, ele trebuie depășite prin încercarea de a se ajunge la o viziune sintetică, în care să intre tot ceea ce este viabil în doctrinele diverse sau contradictorii, înlăturîndu-se erorile. Este aceasta una din sarcinile lingvisticii române în momentul de față, și ea nu se poate îndeplini decît printr-o examinare atentă a moștenirii lingvistice lăsate de înaintași².

Îmi exprim pe această cale recunoștința față de toți cercetătorii care prin studiile și articolele lor mi-au înlesnit înțelegerea operei și personalității creatorului Școlii lingvistice de la Iași. Mulțumesc colegilor Mircea Ciubotaru, Ioan Oprea și Mioara Dragomir pentru sollicitudinea cu care s-au aplecat asupra acestei lucrări, în urma lecturii căreia mi-au propus îndreptările necesare îmbunătățirii textului, în etapa premergătoare tipăririi. Mulțumesc, de asemenea, domnului profesor Vasile Arvinte pentru încurajările și sugestiile oferite în perioada redactării acestei micromonografii, pe care a avut bunăvoința să o citească, în forma ei finală. Mulțumiri recunoscătoare Editurii Litera Internațional – București și Editurii Litera – Chișinău pentru promptitudinea și corectitudinea dovedite de-a lungul frumoasei noastre colaborări.

² Op. cit., p. VII.

Date biografice

Alexandru I. Philippide s-a născut la 1/13 mai 1859, în orașul Bîrlad. Descindea, pe linie paternă, dintr-o familie grecească originară din Milies – Tesalia, împămîntenită în Moldova pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Bunicul lui Alexandru, Nicolae Philippide, avocat de profesie, era nepotul de frate al cunoscutului istoric grec, Dimitrie (Daniel) Philippide, stabilit în Moldova ca profesor la Academia Grecească din Iași. Acesta din urmă a scris, între altele, *Istoria României* și *Geografia României*, ambele redactate în limba greacă și publicate la Leipzig, în 1816, lucrări în care utilizează, pentru prima dată, termenul *România* ca denumire a spațiului carpato-dunărean³. Tatăl, Iancu Philippide, deținea o funcție administrativă (subprefect) în județul Tutova, pe vremea cînd s-a născut Alexandru.

A urmat școala primară, secundară și liceul („Gheorghe Roșca Codreanu”) la Bîrlad, cu profesori instruiți, cei mai mulți de obîrșie ardeleană, cu ajutorul cărora și-a însușit bine limbile clasice⁴ și cîteva limbi moderne (franceza, germana și

³ A. Philippide a scris o *Notiță biografică și bibliografică asupra lui Dimitrie Philippide*, în revista ieșeană „Arhiva”, IV, 1893, p. 162–167. Vezi și Vasile Arvinte, *Dimitrie Daniel Philippide et la dénomination Romania*, în *Studii de istorie a limbii române*, Iași, 2006, p. 278–285; Sorin Iftimi, *Știri noi despre Daniil Philippidis*, în „Buletinul Institutului de Filologie Română «A. Philippide»”, 2004, nr. 4, p. 10–11 (rezumatul unei comunicări).

⁴ Mărturie stau traducurile din *Satirele*, *Odele* și *Epistolele* lui Horațiu (vezi Traian Diaconescu, *A. I. Philippide – traducător din limba latină*,

italiana). După susținerea bacalaureatului, se înscrie, în 1878, la Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din Iași. Între anii 1878 – 1881, urmează cursurile universitare, avându-i ca profesori pe Șt. Virgolici, I. Caragiani, N. Quintescu, A. Vizanti, C. Leonardescu și A. Lambrior (profesor titular la Liceul Național; acesta predă și un curs liber de lingvistică românească la Universitate). După absolvirea facultății (1881), a fost reținut în cadrul Universității, fiind numit mai întâi custode, apoi subbibliotecar și, în final, bibliotecar la Biblioteca Centrală⁵. În 1884 obține, prin concurs, catedra de Limba și literatura română de la Liceul Național, rămasă vacantă în urma morții lui A. Lambrior.

Philippide a debutat în „Convorbiri literare”, cu articolul *Cronica lui Hur* (XVI, 1882, p. 245–258). El contestă autenticitatea unei presupuse cronici, cuprinzând o istorie fictivă a unor anacronice țări române, dintre anii 274–1274, tipărită în 1856 de George Boldur Costache, autorul textului. Acesta pretindea că este vorba despre o traducere făcută de un Petru Clănău (spătarul lui Ștefan cel Mare), începând din 1495, de pe un original latin, din secolul al XIII-lea, aparținând lui Arbore Campodux și cancelarului Hur. Argumentele lui Philippide, de natură istorică și, în special, lingvistică, au demonstrat falsul respectivei cronici; limba utilizată nu este limba secolului al XV-lea, ci o limbă imaginară, iar faptele și instituțiile sînt inventate de presupusul traducător⁶.

în vol. *Alexandru Philippide. 50 de ani de la moarte. Studii*, Iași, 1983, p. 12), făcute în această perioadă și păstrate într-un caiet la Biblioteca Centrală Universitară din Iași, donat de Iorgu Iordan (vezi Iorgu Iordan, *Alexandru I. Philippide*, București, 1969, p. 12).

⁵ Pe postul rămas vacant, în 1884, va fi numit Eminescu (cu care Philippide se cunoștea, probabil, de la ședințele Junimii). Vezi Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 14 și G. Ivănescu, *op. cit.*, p. 37.

⁶ Vezi și G. Ivănescu, *op. cit.*, p. XXX.

Pentru a-și desăvîrși formația filologică, Philippide pleacă în 1888 în Germania, la Halle Saale, unde își continuă studiile cu profesori celebri, precum Hermann Suchier⁷ (filologie romanică), Eduard Sievers (fonetică și germanistică), Heinrich Keil (filologie clasică) și alții. Tot în această perioadă, Philippide studiază și lucrarea lui Hermann Paul, *Prinzipien der Sprachgeschichte*, manualul neogramaticilor, atunci în vogă, care îi va marca definitiv gândirea lingvistică⁸.

Revine în țară în 1890, unde își reia munca de profesor la Liceul Național din Iași. Frecventează, din nou, ședințele Junimii și continuă să publice în „Convorbiri literare” studii, articole și recenzii, cu pronunțat caracter polemic, foarte apreciate de junimiști. În 1893, Philippide devine mai întâi, conform uzanțelor vremii, profesor universitar suplinitor, pentru ca în 1896 să ocupe postul de profesor titular la Universitatea din Iași, unde se crease, special pentru el, catedra de Filologie Română. În anul 1898 este ales membru corespondent, iar în 1900, membru titular al Academiei Române, după ce, în toamna anului 1897, Academia îi încredințase sarcina elaborării unui dicționar al limbii române, pe alte principii decît le-au avut, mai vechiul dicționar realizat de latiniști și *Etymologicum Magnum Romaniae*, inițiat de Hasdeu. Pînă în 1906, cînd s-a retras din această colaborare, între altele, Philippide a conturat concepția și a trasat principalele coordonate ale Dicționarului Academiei, lucruri despre care vom vorbi în pagi-

⁷ Cu H. Suchier a avut o relație strînsă, de prietenie, dezvăluită de corespondența purtată de cei doi între 1891–1914, anul morții lui Suchier, corespondență publicată de I. Oprișan, în vol. *Alexandru I. Philippide în dialog cu contemporanii*, I, București, 1986, p. 75–238, II, București, 1987, p. 82–122. Admirația pe care marele romanist i-a arătat-o lui Philippide s-a concretizat în faptul de a-i fi dedicat ediția povestirii vechi franceze *Aucassin et Nicolette*, începînd cu ediția a V-a pînă la a VIII-a. (Sînt în posesia unui exemplar din ediția a VI-a, din 1906, o raritate bibliografică, pe care mi l-a dăruit profesorul Ivănescu, în 1981).

⁸ Vezi Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 15; G. Ivănescu, *op. cit.*, p. XXVIII.

AUCASSIN ET NICOLETTE

TEXTE CRITIQUE

ACCOMPAGNÉ DE PARADIGMES ET D'UN LEXIQUE

PAR

HERMANN SUCHIER

SIXIÈME ÉDITION PARTIELLEMENT REFOUDUE

TRADUCTION FRANÇAISE

PAR

ALBERT COUNSON

PADERBORN

FERDINAND SCHÖNINGH, ÉDITEUR

1906

POUR LA FRANCE J. GARNIER A PARIS 2 RUE DE L'UNIVERSITÉ

Coperta interioară
a ediției *Aucassin et Nicolette*
(dedicată de H. Suchier lui
A. Philippide)

nile următoare. După 1906, aderă la poporanism și devine, încă de la înființare, colaborator activ la „Viața românească”⁹, cu excelente și la fel de virulente articole, vizînd cu precădere viața științifică din epocă. După ce cochetase cu conservatorii lui Maiorescu, se înscrie, sub influența lui C. Stere, în 1902, în Partidul Național Liberal¹⁰, dar politică militantă Philippide nu a făcut niciodată; opiniile lui nu se dovedesc a fi partizane, ci vizează mersul general al societății românești.

A fost decan al Facultății de Litere și Filozofie în perioada 1913–1916, cu prelungire pînă în 1918¹¹. Înființează, în 1927, împreună cu un grup de colaboratori (G. Pascu, I. Iordan, D. Găzdaru, Th. Roșculeț și alții), Institutul de Filologie Română.

După 1926, an în care Philippide a suferit un atac de paralizie¹², depășit după numai o zi, sănătatea lui se subrezește, iar efectele arteriosclerozei îl vor chinui pînă la 12 august 1933, cînd „acel monstru nevăzut și atotputernic”, cum îi spunea el morții, îl va elibera din „lanțurile suferinței”¹³. Cîtă amărăciune va fi strîns și cît chin va fi îndurat în această viață pămînteană, de vreme ce, pe patul de moarte îi mărturisise fostului său elev, atunci decan al Facultății de Litere, I. Botez: „Nu mi-

⁹ Vezi și I. Opreșan, *Un mentor din umbră al „Viații românești”: A. I. Philippide*, în vol. *Alexandru I. Philippide în dialog cu contemporanii*, II, p. 5–10.

¹⁰ Vezi G. Ivănescu, *op. cit.*, p. 100.

¹¹ În timpul războiului și refugului nu s-au ținut cursuri universitare. Dată fiind și însărcinarea administrativă pe care o avea, Philippide a rămas în Iași, unde și-a continuat munca de cercetare. În această perioadă, pe baza noilor lecturi, începe, probabil, și documentarea în vederea elaborării *Originii românilor*. Vezi G. Ivănescu, *op. cit.*, p. 184, 190.

¹² Vezi Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 21–22.

¹³ Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 23.

i frică de moarte, dar aş vrea să mai trăiesc, după moarte, o lună de zile, ca să mă bucur c-am murit"¹⁴.

Întimplări datorate mai degrabă destinului sau, poate, şi temperamentului său vulcanic, excesiv colorează viaţa personală a lingvistului cu câteva episoade anecdotice, surprinse, de obicei caricatural, în literatura vremii¹⁵. La 25 de ani, prin 1885, are o relaţie cu o doamnă Constandache¹⁶, din care a rezultat un copil, Ştefan, pe care Philippide l-a recunoscut şi căruia i-a purtat de grijă avându-l în întreţinere – Ştefan a devenit inginer de mine la Cîmpina –, dar de care se pare că nu a reuşit să fie foarte apropiat sufleteşte. După 10 ani, în 1895, contractează o primă căsătorie cu o tinăra nemţoaică, Johanna Minckwitz¹⁷, doctor în filologie romanică la Universitatea din Zürich, la puţin timp după ce aceasta îi solicitase printr-o scrisoare unele lămuriri pe teme filologice, rugîndu-l totodată s-o ajute să capete o slujbă în România. Deşi nu o văzuse niciodată şi nu o cunoştea deloc, Philippide îi propune căsătoria. După ceremonia desfăşurată într-un peisaj exotic, la Saint Hélier, în insula britanică Jersey, Johanna vine la Iaşi, însoţită de mama ei, pe care ginerele nu o va suporta, creîndu-se astfel

¹⁴ Ioan Botez, *Personalitatea lui Alexandru Philippide*, în „Opinia”, Iaşi, 17 aug. 1933, p. II.

¹⁵ Vezi, de pildă, George Panu, *Amintiri de la „Junimea” din Iaşi*, vol. I-II, Iaşi, 1908–1910, Mihail Sevastos, *Amintiri de la „Viaţa Românească”*, Iaşi, 1956, ed. a II-a, 1966, C. Stere, *În preajma revoluţiei. Ciubăreşti*, (personajul Alexe Themistoclide), vol. VI (vol. III din ediţia Z. Ornea, Bucureşti, Cartea Românească, 1993).

¹⁶ Vezi G. Ivănescu, *op. cit.*, p. 165.

¹⁷ Johanna Minckwitz a tradus câteva din poeziile lui Eminescu: *Strigoi, Somnoroase păsărele, Criticilor mei, Satira II, Lacul, Veneţia, Se bate miezul nopţii, Cu mine zilele-ţi adaogi, Înger de pază, Peste virfuri, Singurătate*, care, la recomandarea lui Philippide, au fost publicate în „Arhiva”, între 1894–1895 (ultimele patru sub semnătura Johanna Philippide) (vezi *Alexandru I. Philippide în dialog cu contemporanii*, I, p. 120–121, nota editorului; cf. p. 104, 106).

o situaţie tensionată, agasantă, care va constitui principalul motiv al destrămării mariajului, după nici cinci luni. Împrejurarea i-a pricinuit lui Philippide o reală suferinţă¹⁸. Insolitul eveniment a prilejuit, fireşte, tot felul de legende în legătură cu faptele petrecute, ca întotdeauna, exagerate şi deformate. La vârsta de 38 de ani, se recăsătoreşte, de astă dată, cu Lucreţia Nemţeanu, o fată simplă, fiica primarului din comuna Vinători-Neamţ. Îi comunică vestea bunului său prieten, Hermann Suchier, la 5 mai 1897: „M-am însurat iar. La 1 mai ne-am cununat civil şi la 2 mai, religios. Afacerea s-a petrecut la ţară. Fimeia mea are numai 17 ani şi este tocmai contrariul celeilalte ... De astă dată vor merge lucrurile mai bine”. Pentru ceremonie, acum, Philippide alege un cadru tradiţional, neaoş. „Nunta s-a făcut ţărăneşte, cu lăutari, cu vornici, cu nuntaşi ... Civil, m-am cununat la primăria din satul Vinătorii Neamţului, patria lui Creangă, unde socru-mio a fost primar 12 ani. Religios, m-am cununat în Tîrgul Neamţului, în biserica unde s-au căsătorit şi socrii mei. Soacră-mea e cu 2 ani mai tinăra decît mine, iar fimeia mea – cea mai frumoasă fată din tot judeţul. Vorba ceea: «dă-mi, Doamne, grijă nouă, ca să scap de cea veche»”¹⁹. Mariajul este reuşit, deşi nu lipsit de întîmplări nefericite. În 1898 se naşte o fetiţă, Elisabeta, care moare un an mai tîrziu. După doi ani, se naşte Alexandru, viitorul poet, singurul de care s-a bucurat (vorba vine, din partea acestuia a avut, la un moment dat, altfel de necazuri). Cel de al treilea copil, Dimitrie (astfel botezat în amintirea străbunului său), moare la câteva luni după naştere²⁰.

¹⁸ Vezi scrisorile lui Philippide către H. Suchier, în *Alexandru I. Philippide în dialog cu contemporanii*, I, p. 130–133, 134–137, şi către T. Maiorescu, *ib.*, p. 45–46; cf. I. Oprişan, *Al. I. Philippide şi sensul romantic al existenţei*, în „Manuscriptum”, XV, nr. 1 (54), 1984, p. 164–166.

¹⁹ *Alexandru I. Philippide în dialog cu contemporanii*, I, p. 147.

²⁰ Vezi G. Ivănescu, *op. cit.*, p. 164.

Despre omul Philippide au vorbit în special foștii săi studenți și colaboratorii, care l-au cunoscut, negreșit, cel mai bine. Nu voi invoca decât impresiile a doi dintre aceștia, la rîndul lor, foarte diferiți ca alcătuire sufletească. Iorgu Iordan, liniștit, cumpătat, prevăzător, chiar calculat, și G. Ivănescu, dimpotrivă, mai asemănător lui Philippide, frămîntat, impetuos, uneori impulsiv, curajos, chiar imprudent, în toate manifestările lui. Primul definește puternica personalitate a profesorului său printr-o sumă de contradicții: „contradicție între temperamentul său vijelios, aș spune anarhic, și munca disciplinată, ordonată și sistematică dusă de el ca profesor și ca om de știință; contradicție între optimismul său înăscut și un anume scepticism, accentuat pe măsură ce trecea timpul și devenit, pînă la urmă, cel puțin în unele manifestări ale lui, aproape mizantropic; contradicție între atașamentul său real față de interesele maselor populare, atașament care iese adesea la iveală chiar în lucrările-i științifice, și atitudinea sa de pasivitate, din ce în ce mai pronunțată în domeniul vieții obștești”²¹, contradicții izvorîte – în opinia autorului – și din epoca, ea însăși contradictorie, în care a trăit și activat Philippide. Iordan explică înclinația spre excesiv și tendința spre atitudini extreme, ca dominante comportamentale ale profesorului său, prin fondul timid al structurii sale psihice, care, paradoxal, izbucnea năvalnic cînd stările de lucruri din preajma lui deveneau insuportabile în raport cu idealul său de viață, „desăvîrșit și absolut”, pe care îl creionează în următorul pasaj: „Pentru el, adevărul, dreptatea, cîntea și alte noțiuni similare din punct de vedere etic erau un fel de entități, cu existență reală, oarecum concretă, întocmai ca atîtea noțiuni materiale, palpabile, care pot fi sesizate și cunoscute cu toată exactitatea și precizia, grație materialității lor, și cu privire la

²¹ Alexandru I. Philippide, p. 127.

care nu ne putem înșela ... El însuși se ostenea să se conformeze, pînă la ultimile limite posibile, acestor elemente alcătuitoare ale omului adevărat și era convins că se conformează. Totodată pretindea însă și semenilor săi, considerați fie ca indivizi, fie în grup, să facă același lucru”²². Discrepanța dintre idealul său și realitatea vieții publice conducea implacabil la permanentă nemulțumire. „Urmarea inevitabilă – conchide Iordan – au fost scepticismul și mizantropia”²³.

G. Ivănescu refuză să vadă în atitudinile magistrului său față de semeni vreun semn de mizantropie. Nici ursuz nu era, ci – mărturisește Ivănescu, care l-a cunoscut bătrîn și suferind – cu apropiatii îndeosebi era jovial, capabil să întrețină conversații foarte plăcute și extrem de interesante²⁴. În monografia pomenită, el evocă numeroase momente în care Philippide se manifestă cu generozitate și bonomie față de studenți, colegi și prieteni. E drept că, de pildă, grija cu care urmărea

²² Ib. p. 26.

²³ Ib.

²⁴ În același fel vorbește despre Philippide și Titus Hotnog, student al Universității ieșene, între 1909–1913: „La Litere, din primele zile am fost entuziasmat de profesorul meu de Filologie română, savantul A. Philippide, om într-adevăr rar, neobișnuit. El, pe lîngă că era foarte învățat în specialitatea sa, avînd o cultură bogată și profundă, era de o inteligență rară, foarte muncitor și cinstit. Deși la mulți le părea un om nesociabil, ursuz, era în fond om bun și foarte sensibil. Din primele zile, numai din felul cum ne privea și ne vorbea, am simțit că ne simpatizează și e prieten cu noi” (Titus Hotnog, *Scrieri, II. Viața mea (Jurnal)*, *Scrieri lingvistice*, Ediție îngrijită, studiu introductiv și bibliografie de Ion Nuță, Bacău, 2005, p. 55). La aceeași concluzie ajunge și I. Oprișan, cel care prin publicarea corespondenței lui Philippide redă imaginea autentică a unei personalități excepționale, făcînd în felul acesta un enorm serviciu istoriei culturale a românilor, care include acum, indubitabil, „un om ... de o rară delicatețe și noblețe sufletească și mai presus de toate de o profundă statornicie în prietenie, ce contrazice violent imaginea academicianului hirsut, transmisă de tradiție”. (Alexandru I. Philippide – un personaj romanesc, prefată la vol. Alexandru I. Philippide în dialog cu contemporanii, I, p. 5).

evoluția foștilor săi elevi, întotdeauna merituoși, viza nu în primul rînd viața lor personală, ci emanciparea culturală a unei țări rămasă în urmă, care aștepta aportul oamenilor valoroși și integri. De aceea, cînd află că Paul Zarifopol, după studiile de la Halle, ar dori să se stabilească în străinătate, îi scrie lui Suchier: „Va să zică, dacă pe ici-colea se ivește și în țara noastră vreun om vrednic, fuge și acela. Ți-ai împlini o datorie ome-nească dacă l-ai face să înțeleagă că locul lui este aici, în Iași, și că mai mare plăcere va ave cînd va aduce puțin bine acolo unde mai nu este defel, decît cînd în talgerul cel plin de aur își va zvîrli și el obolul”²⁵. În plus, Ivănescu analizează, situație cu situație, textele în care Philippide contestă valoarea unor idei susținute de confrăți români și străini, texte invocate, de obicei, pentru a evidenția caracterul excesiv și nedrept al autorului, încercînd, dimpotrivă, să reconfirme veridicitatea afirmațiilor acestuia, neomițînd totuși să releve și severitatea exagerată ori limbajul său dur. Cît privește relațiile proaste dintre cei trei cre-atori de școli lingvistice românești, Ivănescu²⁶ aduce argumente convingătoare, care îl absolvă în mare parte pe profesorul său, despre care s-a spus că ar fi vinovat de atmosfera dușmănoasă instaurată între aceștia, demonstrînd că, în realitate, Densuși-anu și Pușcariu au avut față de savantul ieșean o atitudine cu totul inacceptabilă. La fel s-ar explica și animozitățile iscate între Philippide și G. Weigand, T. Maiorescu (la un moment dat) și ceilalți.

Trăsături de caracter excepționale dezvăluie și un frag-ment dintr-o scrisoare prin care tînărul Philippide, aflat la stu-dii în Germania, înțelege să-i mulțumească lui T. Maiorescu, pe atunci ministrul Cultelor și al Instrucțiunii Publice, pentru

²⁵ Scrisoare către H. Suchier (14 aprilie, 1902), în vol. *Alexandru I. Phi-lippide și contemporanii*, I, p. 195.

²⁶ Vezi *Viața și opera lui Alexandru Philippide*, p. VI-VII și p. 285.

gestul de a-i fi oferit, în această calitate, o sumă de bani: „Eu am chibzuit lucrurile așa, ca să trăiesc acești doi ani în Germania fără ajutorul nimănui. Pentru aceea, primesc banii trimeși de d[umnea]voastră, numai ca, privind cărțile ce-mi voi cumpă-ra dintr-înșii, să nu uit un singur moment pe nobilul bărbat care, fără să fie rugat și lingușit, își aduce aminte de mai micii săi prieteni; vă rog însă să închideți cu acest dar generozitatea d[umnea]voastră față cu mine și, atunci cînd veți mai ave bani de prisos, să trimiteți ajutoarele altora mai slabi decît sînt eu. De alt ajutor al d[umnea]voastră voi ave însă trebuință totdeauna, și orice semn de simpatie veți voi să-mi arătați va fi privit de mine ca o fericire și ca o glorie. Căci printre rarele plăceri lăsate omului în această lume neînțăleasă, cea mai mare este, cred eu, stima oamenilor celor cu judecată”²⁷.

O adevărată fascinație provoca profesorul Philippide asupra studenților la orele de curs²⁸. Toți foștii săi elevi, dar în special Ivănescu, vorbesc de talentul unui mare povestitor, care, în prelegerile sale avea un stil personal de prezentare a materialului științific – altfel foarte dens și greu de receptat – de o savoare rustică ce-l apropia de Creangă, așadar total dife-rit de stilul maiorescian, solemn și academic, atunci la modă. „Nu e de mirare – mărturisește Ivănescu – că, fermecați de talentul lui de povestitor, transportați în lumile pe care el le evoca înaintea noastră [se referă la cursul *Originea poporului român și a limbii române*] și uluiți de noutatea ideilor lui și de erudiția pe care o transmitea minților noastre încă neformate, imaginea lui începea să se proiecteze undeva, departe, în altă

²⁷ Scrisoare către T. Maiorescu (10 februarie, 1891), în vol. *Alexandru I. Philippide în dialog cu contemporanii*, I, p. 38.

²⁸ Faptul era de notorietate, din moment ce Pușcariu, în *Călare pe două veacuri* (București, 1968, p. 339–340), îl menționează: „Elevii lui Phi-lippide îl adorați și erau cu totul subjugăți de felul lui original și spiri-tual de a se impune cu temeinica lui erudiție”.